מבט על

INSS
המכון למחקרי ביטחון לאומי
THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY STUDIES
אוניברסיטת תל אביב
TEL AVIV UNIVERSITY

הציבור הערבי בישראל ונציגיו בכנסת - האמנם "תומכי טרור"?

תמיר הימן | גיליון 2230 | 29 בנובמבר 2026

תוצאות הבחירות לכנסת ה-26 והיחס הציבורי לתוצאותיהן חשפו את עומק המתח בין החברה הישראלית־יהודית מול אזרחי המדינה הערבים. מתח זה מהווה אתגר אמיתי לביטחון הלאומי הישראלי שכן הוא מאיים על מהותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. יתר על כן, אם אתגר חריף זה לא יזכה להתייחסות ולטיפול מקיף וממוקד, הוא עלול להוות רקע לדחיפת ציבור ערבי גדול ללאומנות מתבדלת, לחתרנות, ואף לטרור מאורגן.

הניתוח מציג מספר חלופות כמענה לאתגר. השוואה ביניהן מעלה כי תהליך אבולוציוני של התרחקות במהלך הזמן בין החברה הערבית בישראל לבין זו שביהודה ושומרון ורצועת עזה, לצד דגש גובר מצד הנהגת הציבור הערבי בישראל על היבטים חברתיים תוך צמצום הרכיב הלאומי של הפעילות הפוליטית – היא שילוב בין שתי החלופות, העשוי לשכך את המתח המאיים. מכאן עולה מסקנה קונקרטית: הקמת ממשלה בהשתתפות ערבים/בתמיכת המפלגות הערביות תהיה הצעד המעשי הראשון בקידום חלופה משולבת ומועדפת זו.

הבחירות לכנסת ה-26 - ההיערכות אליהן והתגובות לתוצאותיהן - הסירו את הלוט מעל היחס של הציבור היהודי במדינה לאזרחיה הערבים. התמונה המצטיירת אינה נעימה למראה: היא כוללת גילויים וביטויים של גזענות, עליונות יהודית ופחד תהומי מערבים.

רבים מאזרחי ישראל היהודים מקיימים קשרים יומיומיים עם ערבים, ולעיתים קיימים גם יחסי חברות. אף ידועה התופעה, הנדירה מאוד אמנם, של זוגות מעורבים. ובמערכת הפוליטית – נציגים של הציבור הערבי בכנסת היו שותפים לממשלה ה-24 ("ממשלת השינוי"), וזכו לתקופת עדנה בשנת 2021, עת ניסתה מפלגת הליכוד לחבור למפלגת רע״ם ולהקים עימה ממשלה. ברם, כיום מתנהל מסע הכפשות אלים נגד הציבור הערבי, בעיקר נגד נציגיו בכנסת. מסע זה מתרחש בעיקר מקרב נציגי מפלגות הימין ("הליכוד", "עצמה יהודית" ו"הציונות הדתית"), שטוענים כי טבח ה-7 באוקטובר שינה מבסיסם את פני הדברים, קרי את האפשרות לשותפות יהודית-ערבית במדינה, ולכן מה שנכון היה ב-2021 אינו עוד מקובל ולגיטימי בימים אלה.

על רקע זה, עולה במלוא חריפותה השאלה – מה שורש הבעיה? האם הכרסום בנכונות לשלב מפלגות ערביות בכנסת ובממשלת ישראל מעיד על אודות התפכחות ציבורית כללית בעקבות ה-7 באוקטובר והמלחמה שהתפתחה בעקבותיו, או מקורו בסך הכל בשיקולים ואינטרסים פוליטיים הנובעים מההקשר של תוצאות הבחירות, או שמא מדובר בגזענות שורשית כלפי קבוצת המיעוט (שאינה כה מעטה שכן מדובר בכחמישית מאזרחי המדינה) המרימה ראש?

המענה לשאלה כבדת משקל זו מהותי יותר מזה הקשור באינטרס פוליטי צר, או מטיעון הגזענות. הסברים אלה תקפים, אך הם חלקיים ומהווים תסמין חיצוני לבעיה פנים-ישראלית שורשית. לפיכך, כל ניסיון ליישב את המתח היהודי-ערבי במדינה חייב להתייחס אל הרובד העמוק יותר, שינותח במאמר זה. המסר המרכזי הוא שבעיית השורש היא התנגדות חריפה לזהות הפלסטינית של הערבים אזרחי המדינה. זהות כפולה זו מייצרת חשדנות עמוקה וחשש מפניה, המזינים פחד, ניכור ותודעת תחרות של ״משחק סכום אפס״.[1]

---

[1] מצב בו כל רווח של צד אחד שווה בדיוק להפסד של הצד השני, קרי כל הישג ערבי חייב להיות שווה להפסד יהודי.

ראשית תתואר הבעיה, תוך השוואה (לצורך הניתוח בלבד) בין מצבם של יהודי אירופה בתקופת ההשכלה למצב הנוכחי בישראל. לאחר מכן יוצעו לו ארבע חלופות. המאמר מסוכם בהמלצה רלוונטית לימים אלה - הרכבת ממשלת ישראל על בסיס תוצאות הבחירות, וכן למניעת בעיה ביטחונית חמורה בטווח הרחוק.

פרק ראשון - תיאור הבעיה, שייכות מפוצלת, פתרון חלקי, מורכב ורצוף קשיים

העם היהודי - קיימים ממצאים ארכיאולוגיים המוכיחים כי העם היהודי קיים לאורך דורות ריבונות יהודאית בארץ, שהסתיימה סופית בעקבות מרד בר כוכבא (132–136 לספירה) ובהגליה הכפויה מיהודה. במשך רוב תקופת הגלות המשיכה להתקיים היהדות כדת נטולת רכיב לאומי. הזהות היהודית-לאומית ככפל זהויות מובנה התפתחה בתקופת התעוררותן של התנועות הלאומיות באירופה (משה הס, "רומי וירושלים", לייפציג, 1862). כפל מהויות זה, דת כלאום, הוביל במהלך השנים להתגברות האנטישמיות. האמנציפציה לא שיחררה את היהודים. ומשפט דרייפוס הוכיח סופית לחוזה המדינה, בנימין זאב הרצל, שהפתרון חייב להיות מרחיק לכת - היפרדות גיאוגרפית חברתית ולאומית – הציונות. פתרון רדיקלי זה יצר היפרדות בין ציונים לחרדים. הציונות הייתה לתנועה לאומית לא דתית, השואפת להקים בית לאומי ליהודים בארץ ישראל. לצידה התפתח פתרון אחר, אנטי־ציוני: התפיסה החרדית, הדוגלת בהתבדלות דתית־חברתית בקהילות מסוגרות, שאינן שואפות להיטמע במדינה שבה הן חיות אלא לצרכים כלכליים בלבד, והיא רואה בציונות כפירה ו"עלייה בחומה". מאוחר יותר ינסו תלמידי הרב קוק ליישב בין שני העולמות באופן רוחני־משיחי. ניסיון יישוב זה יוביל עם הזמן להקצנה לאומנית המשקפת תפיסה משיחית הרואה ביישוב הארץ "תחילת הגאולה". (לימים יהיו קיצונים מקרב האוחזים בה בין מובילי "תפיסת ההכרעה" והקריאה להחלת ריבונות ישראלית על יהודה ושומרון, שתוצג בהמשך.)

הלאומיות הערבית בישראל - הערבים תושבי ארץ ישראל המנדטורית פיתחו זהות לאומית מובחנת בעקבות העליות הציוניות אליה. הציונות הביאה לשטח ארץ ישראל קהילות שונות, שביחד ולחוד אתגרו את הסטטוס קוו הדמוגרפי והקהילתי ששרר בה לאורך מאות בשנים. בנסיבות אלה התגבשה תנועה לאומית ערבית, הרואה בהתנגדות ליישוב העברי בארץ תכלית מכוננת. במובנה ובמופעיה הרדיקליים הובילה תכלית זו לחוסר פשרנות, לאלימות (המרד הערבי הגדול, 1936–1939) ולאי־קבלת כל מתווה פשרה אפשרי (ועדת פיל, 1937; תוכנית החלוקה – החלטה 181 של עצרת האו"ם, 1947).

תוצאות מלחמת העצמאות חילקו את הארץ בין מדינת ישראל לבין ממלכת ירדן, ואת התנועה הלאומית הערבית לשניים: **"פליטים פלסטיניים"**, שהם ובני בניהם חיים את אתוס הפליטות; ו**"ערביי 1948"** – שנותרו בשטח מדינת ישראל וב-1952 קיבלו אזרחות. ככל שהפער בין שתי הקבוצות העמיק במובנים החברתי, הכלכלי והפוליטי, כשהערבים אזרחי ישראל נהנים מיתרונות ביחס לאחיהם החיים במחנות במדינות ערב, כך גברה בקרבם תחושת האשמה כלפי הפליטים. ברם, בניגוד לתנועת השחרור הפלסטינית (אש"ף), תודעה זו לא תורגמה לתנועת שחרור לאומית חתרנית של אזרחי ישראל הערבים נגד מדינת ישראל (למעט חריגים בודדים ובפרט ההתפרצות האלימה במאי 2021, שהעידו כי אין מדובר בהתארגנות חתרנית כוללת, אך בהחלט הצביעו על סיכון אפשרי הנדון במאמר זה). יתר על כן, הערבים אזרחי ישראל מעדיפים את הכפיפות למדינת ישראל על פני כל אלטרנטיבה, גם אם אינם מזדהים רעיונית לחלוטין עם המדינה, עם הרעיונות שעליהם היא כוננה ועם מדיניותה בנושאים אלה ואחרים.[2]

מורכבות המצב הנוכחי - מצבם של ערבים אזרחי ישראל טוב בהרבה לעומת כל קבוצת ייחוס ערבית במדינות הגובלות בישראל, והם למעשה הערבים היחידים במזרח התיכון שחיים בדמוקרטיה ליברלית (וזאת בלי להתעלם מהבעיות בדמוקרטיה הישראלית והקושי בהשגת שוויון מהותי). המציאות שבמסגרתה אזרחי ישראל הערבים עדיין מחזיקים בזהות לאומית פלסטינית, מייצרת עוינות כלפיהם בקרב חלק ניכר מאזרחי ישראל היהודים. ובמילים אחרות, הפער בין מה שבעיני

[2] קיימים מקורות עקביים שתומכים בטענה זו, הכוללים נתונים שנאספו לאורך 20 שנה ואשר מוכיחים כי רוב מובהק של הערבים בישראל מעדיף את האזרחות הישראלית: אום אל פחם 2000 – 83%; מדא אל כרמל 2004 – 91%; סמוחה 2017, במסגרת המכון הישראלי לדמוקרטיה – 60%; המכון למחקרי ביטחון לאומי 2014 – 77%.

חלק מהישראלים אמור לבוא לידי ביטוי בהכרת תודה ונטישת הזהות הפלסטינית לבין מעשיהם והצהרותיהם של מנהיגי הציבור הערבי בישראל, מקומם ומכעיס רבים.

אחד ההסברים להתנהגותם של פוליטיקאים ערבים, המעוררת תרעומת בקרב רבים (נטישתה של מליאת הכנסת בעת שירת "התקווה", הזדהות מוצהרת ולעיתים בוטה עם המאבק הלאומי הפלסטיני, הימנעות מהגדרת חמאס במפורש ובפשטות כארגון טרור, ועוד ועוד), הוא שהנהגת הציבור הערבי חייבת להוכיח שלא שכחה את הפליטים ואת זהותה הפלסטינית. ולכן המפלגות הערביות תומכות במאבק התנועה הלאומית הפלסטינית להקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל. במקביל נאבקת הנהגת הערבים בישראל למען שוויון זכויות מלא לאזרחי המדינה הערבים - על כל המשתמע מכך (השקעות בתשתיות, חינוך, רווחה, חוק וסדר, וכו').

מסקנות – עולם הבעיה:

1. הערבים אזרחי ישראל, בדומה לקהילות יהודיות מחוץ למדינת ישראל, נושאים בו־זמנית שתי זהויות. שניות זו אינה ניתנת ליישוב בקלות, אם בכלל, והיא מייצרת בקרב הציבור היהודי במדינה את גילויי השנאה והפחד מהאזרחים הערבים.
2. על רקע זה, שקדם ל-7 באוקטובר, נוסף הפחד השורר בקרב דור צעירים יהודי-ישראלי שנחשף לזוועות הטבח והגיע למסקנה – שזכתה לעידוד ולליבוי מצד פוליטיקאים יהודים לא-מעטים – כי "אין חפים מפשע בעזה" ו"כול [הערבים] דומים". (וראו בעניין זה את שיחותיו של ליאור שליין עם צעירים ישראלים נורמטיביים השוקלים השמדה וגירוש כאפשרויות ריאליות לפתרון.)
3. כפילות זהויות זו של הציבור הערבי במדינה, בדומה למקרים שהתעוררה שנאת היהודים לאורך ההיסטוריה, מזינה תיאוריות קונספירציה נגד קבוצת המיעוט, המלבה לפרקים אלימות. בכל מקרה, הדרך לשילוב בין שתי הזהויות ולשכך לחלוטין מתח ביניהן אינה פשוטה ואף עלולה לעורר סיכון לבני קהילת המיעוט.

פרק שני - איך ממשיכים מכאן: ארבע חלופות לפתרון

- **חלופה א' – מיקוד דתי חברתי:** מימוש השאיפות הפוליטיות של הציבור הערבי במדינה באמצעות תנועה אסלאמית חברתית, נעדרת יעדים לאומיים-פלסטיניים. כך, למשל, רע"ם היא תנועה החותרת למנף כוח פוליטי לטובת רווחתם של מצביעיה. כל נושא המדינה הפלסטינית נדחק לשולי השיח שהיא מובילה, כאשר האינטרס המרכזי הוא מוביליות חברתית ורווחה.

הבעיה בגישה זו היא הפחד מהאסלאם בקרב אזרחי המדינה היהודים והלקח המר מהניסיון להכיל את המתח עם חמאס ברצועת עזה. הרי ישראל הייתה מתומכי תנועת חמאס בתחילת דרכה, כאשר נתפסה כחלופה דתית־חברתית ללאומיות הפלסטינית הלוחמנית. וכך, במשך שנים רבות העדיפו ממשלות ישראל את חמאס על פני פת"ח, עד שהתגבש כארגון טרור פוליטי-צבאי.

- **חלופה ב' – אבולוציה חברתית – "הזמן יעשה את שלו":** יש המניחים כי עם הזמן ייווצרו בקרב הערבים היושבים בשטח ארץ ישראל – מדינת ישראל גופא והשטחים הפלסטיניים שנכבשו ב-1967 – שתי חברות נפרדות: החברה הפלסטינית והחברה הערבית־ישראלית. הרעיון המרכזי הוא שילוב מלא של הערבים בחברה הישראלית (כולל שירות ביטחוני אזרחי מותאם). בחלוף מספיק זמן, ובהנחה שאכן יופנמו היתרונות החברתיים הגלומים בהשתלבות בזהות הישראלית הכללית, תהליך זה יכלול, כך מצופה, התמעטות של קשרי נישואין ואיחוד המשפחות בין החברה הפלסטינית שמחוץ לגבולות ישראל וזו הערבית-ישראלית. ובמקביל, גם התופעה של לימודים אקדמיים באוניברסיטאות ביהודה ושומרון תיעשה זיכרון עבר, ולבסוף גם היקף הסחר בין ערבים אזרחי ישראל לערביי "פלסטין" ילך ויקטן. בסיומו של תהליך ארוך זה תהפוך הזהות הפלסטינית של ערבים אזרחי ישראל לרכיב תרבותי בלבד – זיכרון היסטורי נוסטלגי ועמום של עבר משותף.

הבעיה בגישה זו היא הזמן הממושך בהכרח הנדרש לקידום השינוי. וככל שהמציאות הביטחונית בישראל אינה יציבה - גם רצף התהליך יושפע מכך. קרי התהליך אינו לינארי, אורך זמן ולכן נתון לשיבושים (צפויים).

- **חלופה ג׳ – גישת "ההכרעה" והסיפוח:** לפי גישה זו, ישראל תספח את יהודה ושומרון ותעניק לתושבי האזור הפלסטינים שלא יסכימו לעזוב מרצונם מעמד של תושבות. גישה זו הוצגה על ידי שלוש מפלגות במהלך מסע הבחירות האחרון (״הציונות הדתית״, ״זהות- תנועה ישראלית יהודית״ ו״עוצמה יהודית״), וכן על ידי מספר חברי כנסת מהליכוד, ביניהם אביחי בוארון ומיקי זוהר. הסיפוח של שטחי יהודה ושומרון ייצר שני מעמדות אזרחיים בקרב הערבים שבארץ ישראל: תושבי מדינת ישראל יהיו בעלי אזרחות מלאה, ותושבי יהודה ושומרון יהיו בעלי מעמד תושבות, בלי זכויות אזרח מלאות.

  הבעיה בגישה זו , מעבר לקטסטרופה החוקתית־ערכית שמהלך הסיפוח יעורר, היא שהוא לא יבטיח יציבות. זאת משום שמייד עם החלתו יחלו מאמצי התאזרחות והגירה מסיבית של ערבים מיהודה ושומרון לשטח מדינת ישראל. או אז יינקטו צעדי נגד חריפים וכך גם יגברו גילויי האלימות, שמעורבים בה יהיו הערבים כולם, ללא קשר למקום מגוריהם. נראה שמדובר בתרחיש אסון מבחינת הביטחון הלאומי של מדינת ישראל, מעמדה הבינלאומי וזהותה.

- **חלופה ד׳ – גישת מדינת כל אזרחיה – ״שב והנח״:** לפי גישה זו אין פתרון לסכסוך הישראלי־פלסטיני, והיעדר הפתרון בתחום זה יפתור את בעיית התנגשות הזהויות והנאמנות הערבית. כלומר: ככל שנמשיך לנהל את הסכסוך ונימנע מהיפרדות, נגיע למצב של מדינה אחת בין הירדן לים התיכון – שבה לכל אדם זכות הצבעה, ללא קשר למוצאו ולדתו (אדם אחד, קול אחד). בפועל, מדובר בסיפוח השטחים ומתן אזרחות מלאה לפלסטינים תושבי יהודה ושומרון. בכך חלופה זו שונה מקודמתה, שבמסגרתה תוענק לתושבי השטחים תושבות, לא אזרחות. רעיון זה מקודם על ידי חוגי שמאל קיצוניים בישראל ועל ידי חלק מהמפלגות הערביות. יצוין שרעיון זה מקודם גם על ידי השמאל הפרוגרסיבי האמריקאי, הרואה במדינה יהודית ישות גזענית־אתנית, וסבור שרק "מדינת כל אזרחיה" תהפוך את ישראל למדינה דמוקרטית "נורמלית".

  הבעיה בפתרון זה היא שהוא יביא את ישראל למצב של מדינה בעלת רוב ערבי, וכך גם יתייתר כל דיון על אודות מורכבות הזהות של הערבים בשטח מדינת ישראל.

לסיכום

תוצאות הבחירות לכנסת ה-26 חשפו את עומק המתח בין החברה הישראלית־יהודית מול אזרחי המדינה הערבים. מתח זה מהווה אתגר אמיתי לביטחון הלאומי הישראלי שכן הוא מאיים על מהותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. יתר על כן, אם אתגר חריף זה לא יזכה להתייחסות ולטיפול מקיף וממוקד, הוא עלול להוות רקע לדחיפת ציבור ערבי גדול ללאומנות מתבדלת, לחתרנות, ואף לטרור מאורגן.

ניתוח החלופות מצביע בבירור על יתרון לגישת האבולוציה (חלופה ב׳), בשילוב הגישה החברתית (חלופה א׳). במבחן הביטחון הלאומי. גישה משולבת זו בטוחה יותר לישראל: היא עשויה לצמצם ולהאט את מגמת הבדלנות הלאומית, וכך גם לנטרל מוטיבציה לאומנית אלימה וליצור מומנטום חיובי של השתלבות חברתית. אולי בעתיד הרחוק תיצור השתלבות חברתית זו זהות לאומית ערבית-ישראלית ייחודית, שלא תעמוד בסתירה לרעיון ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי.

תוצאות הבחירות, וכן סקרי עומק שנערכו על ידי המכון לביטחון לאומי, מעידים על כי שתי חלופות הקצה (חלופות ג׳ ו-ד׳), הכוללות סיפוח שטחי יהודה, שומרון ורצועת עזה, אינן זוכות לתמיכה רחבה בציבור הישראלי הרחב. ולמרות זאת, התבטאויות תומכיהן של חלופות אלה ומגמת הרטוריקה האלימה ברשתות החברתיות מייצרות אשליה של תמיכה רחבה בהן ונרמול השיח על אודות היתכנותן. תמיכה זו מייצרת נזק אדיר ליחסי החוץ של ישראל ומסכנת את ישראל בבידוד בינלאומי ובסנקציות. מעבר לסכנה ביטחונית חמורה, מגמת שיח זו מונעת בפועל את המהלכים האבולוציוניים החיוביים והרצויים (חלופות א׳ ו-ב׳).

הקמת ממשלה בהשתתפות ערבים/בתמיכת המפלגות הערביות היא הצעד המעשי הראשון בקידום החלופה המשולבת. שילוב ערבים בממשלה הישראלית (על סמליה וחוקיה) יאיץ את האבולוציה לקראת דגש גובר בקרב אזרחי ישראל הערבים על הרכיב התרבותי בזהותם, על חשבון זה הלאומי. הכוח שיהיה למפלגות ערביות לקדם את האינטרס החברתי־כלכלי שלהם יועיל מאוד בקידום הפתרון החברתי.

מנגד, המשך ההחרמה, הנידוי הפוליטי, האשמות הערבים כולם כתומכי טרור שונאי ישראל, מכילים את זרע הפורענות הבא. מניעת היכולת של אזרחים להמיר את הכוח הפוליטי שלהם לשיפור מעמדם והדרתם הפומבית ולפרקים האלימה יגבירו תסכול וניכור מתרחב בקרב הציבור הערבי במדינה. תחושות אלה עלולות להחריף את תודעת חוסר ההוגנות

הבסיסית, שיובן כנובע מגזענות ויוביל למסקנה חמורה אחת – תמיכה באלימות, חתרנות, לאומנות מתריסה, ובדלנות אזרחית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ, רינת חרש ואלדד שביט.